

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

emre.araci@andante.com.tr

II. Abdülhamid'in Cuma selamlığındaki Viyana korosu

Tarihin ipuçlarından sürdüğü izlerle; II. Abdülhamid'in Cuma selamlığında 1891 yılının Mayıs ayında konser veren Viyana Erkekler Korosu'nun İstanbul macerasını yazarımız bir müzik dedektifi edasıyla anlatıyor.

Anton Bruckner'in tamamlamış olduğu son bestesi *Helgoland* kantatını 50. kuruluş yılında kendilerine hediye ederek onurlandırdığı, Wagner'in *Tänhauser*'indeki Hacılar Korosu'ndan bir kadansı ithaf ettiği, Johann Strauss'un *Op. 333 Wein, Weib und Gesang* Valsini 1869'da onlar için yazdığı meşhur Wiener Männergesangverein, yani Viyana Erkekler Korosu kırksekizinci yıllarında, 1891 senesinin Mayıs ayında İstanbul'a gelerek Sultan II. Abdülhamid'in Cuma selamlığında yabancı misafirlerin arasına katılarak, tören bitiminde padişaha Yıldız Sarayı'nda bir "serenad konser" sunmuşlardı. Şu kurmuş olduğum uzun giriş cümlesinde ilk bakışta çelişkilerle dolu gibi gözükse, inanılması güç o kadar ince detaylar var ki birbirinden ilginç belgeleri büyük bir tarih bilinci ve vasi heyecanı ile toparlayarak müze konağındaki özel arşivinde koruyan Hüseyin Hulki Birol'un

Viyana Erkekler Korosu'nun 1993'teki 150. yıl kutlamaları için basılan hatıra kartpostal. Koro meşhur Musikverein'in Altın Salonu'nda. Emre Aracı Arşivi

şirin mehtap penceresinden ufukta İstanbul Boğazı'na bakan salonunda zarif bir çay ikramıyla birlikte güneşli bir öğleden sonra beraber çalışırken karşıma çıkan eski bir konser programıyla bu satırları kaleme almakta olduğumu unuttuğum bir anda. Tarihi belgelerin statik gibi gözükse enerjisinden yeni dinamik enerjiler olarak yollarına mütevazı bir şekilde devam eden araştırmacıların ortak diliyle bakıyoruz birbirinden ilginç bu konser programlarına. Her birinin arkasında yatan esrarengiz pek çok hikâye olmalı diye düşünüyor insan bir müzik dedektifi edasıyla.

Masada duran Fransızca programın başına büyük harflerle şöyle yazılmış: "Sérénade offerte à Sa Majesté Impériale le Sultan Abdul Hamid Ghazi par la Société Chorale de Vienne au Palais Impérial de Yıldız, Le 22 Mai 1891 (13 Chawal 1308)". Ancak derhal 'korolar diyarı Viyana'dan gelen bu koro cemiyeti hangisi olabilir?' diye düşünüyoruz. Programda belirtildiği üzere

SÉRÉNADE

OFFERTE

A SA MAJESTÉ IMPÉRIALE LE SULTAN

ABDUL HAMID GHAZI

PAR LA

SOCIÉTÉ CHORALE DE VIENNE

AU PALAIS IMPÉRIAL DE YILDIZ

LE 22 MAI 1891.

(13 Chawal 1308)

PROGRAMME

1. Huldigung. Chor vom Vereinsmitglieder Herrn BENJAMIN SCHIER, componirt von ED. KREMSER.	1. Hommages des chanteurs Viennois à Sa Majesté Impériale. Paroles de M. BENJAMIN SCHIER, musique de ED. KREMSER.
2. Nachtlied. (<i>Arabisches Volkslied</i>) (Erste Aufführung)	2. Chant nocturne (<i>Air populaire Arabe</i>) (exécuté pour la première fois).
3. Im Winter. Chor von ED. KREMSER.	3. En hiver. Chœur par ED. KREMSER.
4. Altniederlaendisches. Ständchen. Chor von ED. KREMSER.	4. Sérénade Néerlandaise. Chœur par ED. KREMSER.
5. Zwei Choere von J. HERBECK.	5. Deux chœurs par J. HERBECK.
a) Gleich und gleich.	a) Petite étoile que me veux-tu?
b) O Diarndle tief drunt im Thal. (Kärnthner Volkslied).	b) Fillette la bas dans la vallée. (Air populaire de Carinthie)

Şevval'in 13'üne denk düşen 22 Mayıs 1891 Cuma günü Yıldız Sarayı'ndaki bu konseri Eduard Kremser'in idare etmiş olduğu bilgisi çok şükür bu sorunun cevabını bulmakta önemli bir ipucu oluşturuyor. Zira Kremser uzun seneler Wiener Männergesangverein'in şefliğini yapmış ve hatta Bruckner'in **Helgoland** kantatının dünya prömiyerini de o idare etmiş. Ulaşmış olduğum bu bilgilerin akabinde devrin gazetelerini de tarayarak yaptığım kısa çaplı bir araştırmayla II. Abdülhamid'in Cuma selamlığı sonrası dinlemiş olduğu Viyana Erkekler Korosu'nun bu enteresan ve bilinmeyen konserinin perde arkasını bir nebze aydınlatabiliyorum.

August Schmidt tarafından kurulan 172 kişilik koro

Viyana Korosu daha İstanbul'a gelmeden, ziyaretlerinin haberleri haftalar öncesinden yerel basında çıkmaya başlamıştı. Nitekim **Le Moniteur Oriental** gazetesi 18 Mayıs tarihli sayısında, aynı günün akşamında, Viyana'dan Şark Ekspresi'yle Sirkeci Garı'na gelmeleri beklenen koronun haberini ertesi akşam Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Büyükelçiliği'nin bahçesinde verecekleri konserin programıyla birlikte duyuruyordu. Aynı gazete ertesi günkü sayısında ise konserin hazırlıklarına geniş yer verirken büyükelçiliğin bahçesindeki çim alanın tamamen halıyla kaplandığını, koro için üstü kapalı büyük bir sahne hazırlandığını ve iki bin beş yüz mumun aydınlatacağı gecenin son derece zarif, göz kamaştırıcı ve rustik bir havada geçeceğini duyurmuştu. Gazete koroyu İstanbullulara tanıtırken 1843'te Dr August Schmidt

Viyana Erkekler Korosu'nu İstanbul'da idare eden ve Sultan II. Abdülhamid' bir kaside besteleyen Eduard Kremser.

tarafından kurulduğunu belirtiyor, her hafta Cuma Viyana Konservatuarı'nın büyük salonlarından bir tanesinde prova yaptıklarını ve İstanbul'dan önce Nürnberg, Venedik, Stuttgart, Brüksel ve Berlin'de konserler verdiklerini aktarıyordu.

Aralarında avukat, doktor, gazeteci ve devlet memuru gibi değişik mesleklerden üyelerin bulunduğu Viyana korosu 172 kişiden oluşmaktaydı. Gazetelerin listeler halinde yayımladığı Avusturya-Macaristan Büyükelçiliği bahçesindeki konserin programına bakılırsa İstanbul'da ilahilerden, seküler koral eserlerden ve popüler halk şarkılarından oluşan derlemeler söylemişlerdi. Schubert'in **23. Psalm**'ını, bir iki eser sonra Schumann'ın **Ritournelle**'i takip ediyor ve konser Avusturyalı besteci E. S. Engelsberg'in **Les poëtes sur l'Alpe**'i (Alpler'deki şairler) ile sona eriyordu. Bu romantik eserin ara başlıkları da bir hayli pastoraldi: **Les joyeux voyager** (Neşeli seyyah), **Sur le lac** (Göl üzerinde), **La Prude** (Erdemli), **Salut** (Selam), **Adieu** (Veda). Konseri idare eden Eduard Kremser'in kendi bestelerinin de repertuarı oluşturan parçalar arasında bulunuşu dikkati çekiyordu.

Konser akşam 9.30'da başladı. Sultan Abdülhamid Tophane Bandosu'nu büyükelçiliğin kapısında davetlilerin karşılanma töreninde çalmak üzere görevlendirmişti. Padişahı saray protokolünden sorumlu Münir Paşa'nın temsil ettiği geceye Münif Paşa, Mektupçu Münir Bey, Şerif Bey ve Naum Efendi gibi pek çok Osmanlı bürokratıyla birlikte yabancı diplomatlar ve VI. Daire-i Belediye Başkanı Macid Bey katıldı. Türkiye'de itfaiye örgütünün kurucularından kabul edilen Macar asıllı Kont Széchényi Paşa da davetliler arasında göze çarpanlar arasındaydı. Kont ve Paşa ünvanlarını aynı anda kullanan belki de nadir kişiliklerden olan, bugün Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'nda gömülü bulunan Ödön Széchényi 1867'de Tuna'dan Seine Irmağı'na kadar Avrupa'nın nehirlerini kendi yaptığı buharlı gemisiyle katederek ilk defa Paris'e bu şekilde ulaşmayı başarmış, İmparator III. Napoléon ve İmparatoriçe Eugénie tarafından karşılanmış ve o sene açılan Dünya Fuarı'nda büyük sükse yapmıştı. Bugün Paris'te, Eyfel Kulesi'ne yakın, Seine Irmağı kıyısında adına bir plaket bulunan Kont Széchényi Paşa da diğer davetliler gibi o akşam İstanbul'da 172 kişilik bu korodan Schubert'in **23. Psalm**'ını dinliyordu. Ben de şu an bu ilahiye dinlerken acaba Angelo Mariani Sultan Abdülmecid'e ithaf etmiş olduğu 1848 bestesi **Milli Marşı**'nda (Hymne National) "Bu kulları eyler duâ / Ez cân ü dil subh ü mesâ / Sıhhatte ola dâima" derken **23. Psalm**'a mı gönderme yapmıştı diye düşünmeden edemiyorum. Tuna kıyılarından İstanbul'a gelen bir Viyana

Kont Ödön Széchényi Paşa

korosunun bu unutulmuş konserleri, karşıma bu bağlantıları ortaya koyarken, Széchényi Paşa'nın babasının adını taşıyan Budapeşte'deki o meşhur zincirli köprüden bir sonbahar günü 'İmre' olarak geçtiğim günü hatırlıyorum.

Taksim Belediye Bahçesi'nde halka açık hayır konseri

Le Moniteur Oriental 20 Mayıs tarihli sayısında konseri "une exécution magistrale", yani "hakimane bir temsil" olarak tanımlıyordu. Koro bu haberin çıktığı günün akşamı da Taksim Belediye Bahçesi'nde (Jardin Municipal de Taxim) halka açık bir hayır konseri verdi; koltuklar 50 kuruş, rezerve yerler 30 kuruş ve bahçeye giriş ise 10 kuruştur. Biletler Keil Kitapçısı'nda ve Comendinger'in Nota Evi'nde satışa çıkartılmıştı. 1891'in İstanbul'unda Taksim Bahçesi'nin yakınlarından geçenler acaba etrafa yayılan bu klasik ezgiler hakkında ne düşündüler? Bugün kimin aklına gelir Taksim'de bir zamanlar 172 kişilik bir Viyana korosunun böylesine bir halk konseri vermiş olduğu. O akşam pırıl pırıl aydınlatılan bahçeye koronun Viyana'dan yollanmış olduğu planlara göre belediye bir de sahne inşa ettirmiş ve bir süredir İstanbul'da yaşayan, sonradan Bahriye Bandoları şefliğine getirilecek olan Paul Lange Bey de İstanbul Alman Koro Topluluğu'yla konsere katılmış, program herkesin ayakta dinlediği **Hamidiye Marşı** ile açılmıştı. Üstelik konserin bilet satışından hayır amaçlı kullanılmak üzere 1200 lira gelir de temin edilmişti.

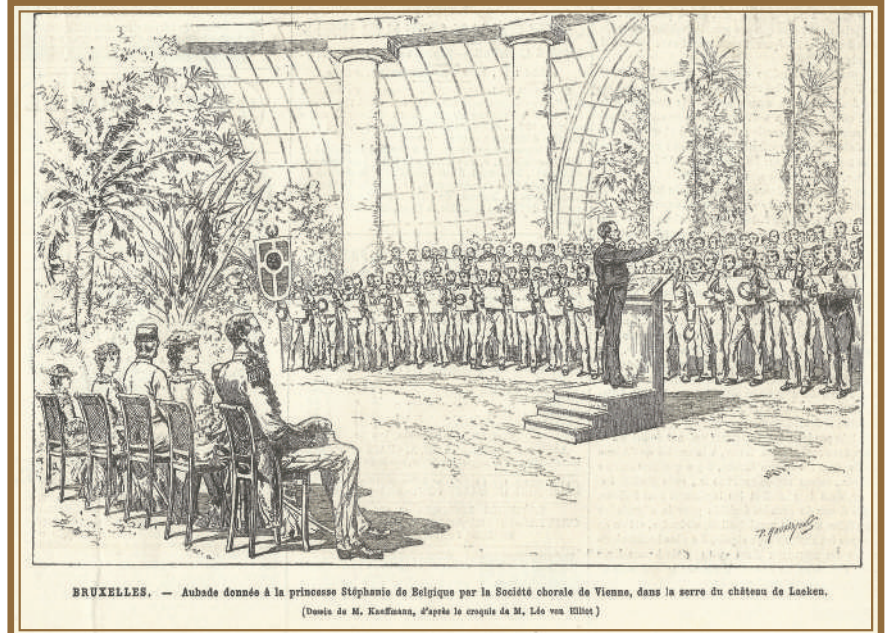
Sultan II. Abdülhamid'in Batı müziğine olan düşkünlüğü kızı Ayşe Sultan'ın **Babam Sultan Abdülhamid** başlıklı hatıratında da sıklıkla karşımıza çıkar: "Evlâtlarının müzikle meşgul olmasını

ister, bize piyanolar ve muhtelif mûsiki âletleri alırdı. Huzurunda piyano çaldırır, dinler, yanlışlarımızı düzeltir, tempolara dikkat eder, “Böyle çalınmaz, tekrar ediniz” derdi. Alafranga mûsikiyi alaturkaya tercih ederdi. “Alaturka güzeldir ama da-ima gam verir. Alafranga değişiktir. Neşe verir. Piyanoda alaturka dinlemez. Kendi-ne mahsus alaturka sazlarla çalınmalıdır” derdi” [...] İstanbul’a herhangi bir trup gelse, derhal elçiler tarafından haber verilir, tavsiye olunurdu. Böylece bu truplar saraya gelirdi. Bu suretle pek çok san’atkâr gelmiş, huzurunda çalmışlardır. Bunlara nişanlar verilmiştir”. İşte İstanbul’da bulunan Wiener Männergesangverein da bu şekilde Yıldız Sarayı’na konser vermek üzere davet edilmişti; ama Cuma selamlığına katılmaları enteresandı. Korodan kırk kişi seçilmiş ve merasimi izlemek üzere Merasim Köşkü’nün önüne dizilmişlerdi. Selamlık bitiminde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Büyükelçisi Baron de Calice koroyu Padişah’a takdim etmiş, ardından Büyük Mabeyn Köşkü’ne geçilmiş ve koro burada kısa bir konser vermişti.

İşte Hüseyin Birol’un masasında duran program o güne aitti. Gazetelerin de duyurduğu ve önümüzdeki orijinal programın da doğruladığı üzere Yıldız’daki Cuma Selamlığı ardından gerçekleşen bu ilginç konser Eduard Kremser’in Sultan II. Abdülhamid’e ithafen Benjamin Schier’in metni üzerine bestelediği sözleri Osmanlıca olan ve **Huldigung** (Homages) olarak belirtilen bir kaside ile açıldı. Yukarıda adımlı andığım Angelo Mariani ve ardından Luigi Arditi’nin de benzer türde bestelediği olduğu gibi, padişaha kendi dilinde bir medhiye sunma geleneğinin bir başka örneğiydi Kremser’in bu bestesi. Sadece diğer iki bestecinin eserlerinin aksine Kremser’in bu bestesinin günümüze ulaşmış olduğuna dair ne yazık ki elimizde henüz somut bir bilgi bulunmamakta. Yıldız’daki program Gelenksel Arap şarkıları olarak belirtilen **Chant nocturnes** ile devam etti ve ardından koro Kremser’in **En hiver** (Kış) ve **Sérénade Néerlandaise**’ini (Hollanda Serenadı) seslendirdi. Konser J. Herbeck’in iki koro eseri ile son buldu; **Petite étoile que me veux tu?** (Küçük yıldız beni istiyor musun?) ve **Fillette la bas dans la vallée** (Vadideki kız). Acaba bu son iki koro eserinin ilki buldukları sarayın adından ötürü mü seçilmişti, kim bilir?

Aurora gemisi ile devam eden konser turnesi

Dolaştıkları Avrupa saraylarında imparatorlara konserler veren ve gravürleri boy boy basında yer alan Viyana korosu Sultan II. Abdülhamid’in de büyük beğenisini kazandı. Padişah Kremser’i ve koro cemiyeti başkanını Mecidi nişanları

BRUXELLES. — Aubade donnée à la princesse Stéphanie de Belgique par la Société chorale de Vienne, dans la serre du château de Laeken. (Dessin de M. Kaufmann, d'après le croquis de M. Léo van Elst.)

Viyana Erkekler Korosu'nun 1880'de Brüksel'deki Laeken Kraliyet Sarayı'nda Belçika Prensesi Stéphanie huzurunda verdiği konser. Emre Aracı Arşivi

ile onurlandırdı. Koro ardından Pera'daki Teutonia Alman Derneği'ne gitti ve akşam Avusturya Lloyd Şirketi'nin kendilerine tahsis ettiği Aurora gemisi ile konser turlerine devam etmek üzere Yunanistan'a doğru hareket ettiler. Gemide sadece 60 kişilik konaklama imkanı bulunduğu göz önüne alınırsa 172 kişilik koroyu ağırlamak için Avusturya Lloyd Şirketi yetkilileri epey bir gayret sarfetmişlerdi. Direkleri elektrikle aydınlatılan Aurora gemisi Boğaz'da ışık oyunları ile bir süre izleyenlere neşeli anlar yaşattıktan sonra rıhtımda kendilerini uğurlamak için konser veren Tophane bandosunun tınılarının akisleri arasında Viyana Erkekler Korosu İstanbul'dan gece karanlığına karışarak uzaklaştılar.

22 Mayıs 1891 akşamını düşünerek İstanbul'un kayıp seslerinin arkeolojik yolculuğunda **Andante** sütunlarından gerçek bir hikâyeyi daha kaybolmaktan

kurtarmış olmanın heyecanı ile makalemi noktalarırken, Yıldız Sarayı'nda tarihin ipuçlarından izini sürdüğüm Viyana korosuna beni getiren o hayırlı sürecin esasında Yıldız Sarayı Vakfı davetiyle II. Abdülhamid'in Saray Tiyatrosu'nda vermiş olduğum bir konferansta başladığımı farkediyorum. Zira o gün dinleyiciler arasında bulunan eski ahababım Hüseyin Birol ile arşivindeki ortak çalışma planımızın samimi konuşması o anda tiyatronun tarihi havasında şekillenmişti. Sanki saray kendi duvarlarında bir zamanlar yankılanmış olan bu kaybolmuş sesleri duyurmak için ortak değerlere değer veren insanları manevi bir güçle bir araya getirmiş ve ipuçlarını kulağıma fısıldamış gibiydi...

Not: Viyana Erkekler Korosu hakkında detaylı bilgi için: <http://www.wienermaennergesangverein.at/home/> **A**

Parade après le Selamlık, Yıldız, Constantinople.

1594

Yıldız'daki Selamlık Merasimi